

שני פרקים / נתן אלתרמן

א. עמדת הקיפוד

1

ניסוחי המדיניות הישראלית שהיו פתוחים עד כה למשמעויות שונות ונמנעו מלהעמיד דברים על חודם, שינו טעמים בזמן האחרון וכמו נתכנסו, כל כולם, בתוך עמדת-הקיפוד הסומרת של התיבה הזעירה "לא".

שינויי-נוסח זה בא כתגובה על שיחות-הארבע, או שיחות-השתים, והיה תו-היכר עיקרי להופעותיה האחרונות של גולדה מאיר, ראש ממשלת ישראל, שקבעה בימים אלה, ברורות ונמרצות, כי לא נקבל כל הצעות הסדר שאין בהן עמידה על עקרון המשא-ומתן ועקרון ההסדר החוזי. ואם יועברו ההצעות למועצת-הבטחון נאמר "לא" ובמקרה שהן תוגשנה לעצרת האו"ם נחזור ונאמר "לא".

יש להניח כי נימה זו נשמעת בזמן הנכון ובצורה הנכונה וכי רישומה, במידה שמדובר על כתובת מפורשת ועל שלב מדיני מוגדר, יהיה לברכה. אך ככל שיפוג רושם החידוש שבאמירה חדה זו, כן עשוי להתגלות החסרון המהותי הטבוע בה.

חסרון זה ענינו בכך שתשובה כזאת של "לאו" חותך זקוקה – עוד יותר משזקוקים לכך הניסוחים המטושטשים והכוללים – לתוכן אידיאי נכון וברור, למשמעות מפורשת, חיובית, של אמונה בצדקתה העקרונית של עמדה זו, כדי שהיא לא תיראה כהתעקשות גרידא. ככל שה"לאו" הוא חד יותר ובוטח יותר, כך צריכים בסיסו ורקעו להיות רחבים יותר ועמוקים יותר, עלי-מנת שהוא יסתבר לא רק כמסקנה קיצונית של נסיבות-חירום, אלא כחלק לא-נפרד מהתפתחות טבעית ורצופה שלא תמול התחילה ולא מחר היא מסתיימת.

על אחת כמה וכמה אם נביא בחשבון כי אפילו נוכח הניסוחים הגמישים יותר התחילה העמדה הישראלית להתפרש בזמן האחרון כהתעקשות על ענינים של פרוצדורה וכסרבנות המסכנת את שלום האיזור והעולם.

תשובותיה של ישראל לקטרוג זה – שהלך ונעשה במשך השנה הזאת אחד הגורמים העיקריים לעיצוב דעת־הקהל בעולם – עיקרן היה במה ששמענו בזמן האחרון מפי שר־החוץ, לאמור: רק מי שזוכר מה שזכור לנו מימי המצור שלפני שנתיים, יבין את עמדתנו עכשיו. ובראיון של גולדה מאיר עם כתבי "טיים" אנו מוצאים תשובה זו כשהיא בוטה עוד יותר: "עמים רבים הפסידו מלחמות בהיסטוריה ואדמותיהן של אומות רבות נכבשו בידי זרים. דברי ימינו הם טראגיים הרבה יותר. היטחלר חיסל ששה מיליונים יהודים. אם נפסיד מלחמה אחת תהא זו בשבילנו המלחמה האחרונה ושוב לא נהיה פה. מי שאינו מבין זאת לא יבין את עקשנותנו". טיעון זה מתקבל בדרך כלל בהבנה. אלא שטיבה של הבנה זו הוא מיוחד במינו. הענין הישראלי מסתבר כיום בעולם – והכוונה, כמובן, לדעת־הקהל האוהדת – כדבר שיש להבינו גם אם אין להצדיקו. הנימה הנשמעת מפי מדינאים – החל משר־החוץ של אמריקה ועד יעקב יעבץ שביקר זה עתה בישראל – היא נימת הבטחה והרגעה כי לא תהא כפייה, ועם זאת נימה של תקווה כמוסה כי על־ידי גישה נכונה אפשר יהיה להשיב את איזונם הנפשי של הישראלים על כנו. מבחינה מסויימת נראית עכשיו מדינת ישראל – אף לדעתם של אוהדים – כמקרה המחייב טיפול עדין, שאינו רחוק מן הטיפול הקליני. ההתעקשות הישראלית יש לה סיבות חשובות, אך כיוון שהתעקשות זאת עשויה לסכן את הסביבה ואת שלום העולם, יש לעשות הכל כדי לשכנע את הפאצינט שיסכים לעצת הרופאים.

2

הנטייה להעביר את ענינה של ישראל אל תחום הפסיכולוגיה המעשית, לא באה מאליה. המדיניות הישראלית יש לה, כאמור, חלק רב בתהליך זה. וצריך להודות כי מבחנה אובייקטיבית, לגבי משקיף נייטראלי מן הצד, אין עמידתה של ישראל יכולה להתפרש אחרת. אין אנו יכולים לדרוש מגורמי־חוץ שיראו את תמונתו שונה מזו שאנו מציינים לפניהם. במשך שנתיים ימים, מאז הנצחון, נמנעה המדיניות הישראלית מכל דבר ומכל דיבור שיש בו שמץ של עיקרון, של שורש, של מסקנות הנובעות לא רק מנאום זה או אחר של נאצר או חוסיין, אלא מתוך רבדים ותהליכים שביסוד. במשך שנתיים ימים נמנעה המדיניות הישראלית מלהשמיע אפילו ציוץ אחד של ערעור על ההנחה הברורה והיסודית, כביכול, אשר לפיה חוסיין הוא הבעלים הטבעי והחוקי של הגדה המערבית ונאצר הוא בעל החזקה הטבעית ביורת שבעולם לסיני. במשך שנתיים ימים נמנעו מלהשמיע אפילו דיבור אחד על טיב המקריות והשרירות אשר קבעו את המפה המדינית של

אזורים אלה בעשרות השנים האחרונות. מאז מלחמת־ששת־הימים מדברת המדיניות הישראלית, מדברת הציונות, מדבר עם ישראל, רק על גבולות ועל קווים, על קר־שביתת־הנשק שלא נשוב אליו ועל קר־הפסקת־האש שנעמוד עליו עד למשא־ומתן, ורק מושג אחד נעלם מתוך מערכת המונחים הללו, מושג הארץ, אותה מהות אשר כדי להיזכר בטיב משמעותה אין צורך אפילו להרחיק אל נבכי ה"היסטוריה", אלא די להיזכר בתקופה שמראשית ההתישבות היהודית החדשה בארץ־ישראל ועד לפני עשרים שנה.

3

לא מכבר, לאחר שחסיין ביקר בארצות־הברית ועשה שם רושם עז כל־כך במתינותו ובנימת דבריו, נימה של נגזל ושל נעלב ואינו עולב, ענתה לו גולדה מאיר בפתיחת מושב הקיץ של הכנסת, בנאום יסודי ומקיף. היא אמרה כי "חסיין מתעלם מן ההתפתחות של ראשית יוני, שהוא עצמו חולל אותה. הוא מתעלם ביודעים מהתפתחות מדינית שאין ערוך לחשיבותה ההיסטורית: ביום 5 ביוני קיבל המלך הירדני שדר מאת ראש־הממשלה לוי אשכול ז"ל. בשדר זה שהועבר באמצעות הגנרל בול הבטיח ראש־הממשלה, כפי שחסיין עצמו מצטט בספר זכרונותיו, לאמור: אם תימנעו מלהתערב כי אז לא יקרה לכם כל נזק. אילו נענה חסיין לקריאה זו היה המצב אחר".

אין אני טוען כאן כנגד תזכורת זו. ברור שהיא תזכורת חשובה ובעלת משמעות.

ובכל־זאת ספק הוא אם בכך בלבד היתה צריכה ההיסטוריה של הגדה המערבית – אם כבר מדברים בהיסטוריה – לבוא לכלל ביטוי בנאום מקיף של ראש ממשלת ישראל לפני הכנסת. ודאי שמגוחך להעיר הערה כזאת לאישיות ציונית חלוצית כגולדה מאיר, לאישיות שכבר היא עצמה חלק מתולדות הארץ, אלא שמדובר לא בנאום זה או אחר, ולא במדינאי ישראלי זה או אחר, אלא במנטאליות של המדיניות הישראלית, אשר זה תוכנה וזה היקף עיקריה בשנתיים הגורליות הללו. אילו נענה חסיין באותה שעה לשדר של לוי אשכול כי אז היה המצב אחר והוא היה מוסיף לשלוט בגדה המערבית כדת וכדין. ואילו עכשיו, אם אנו עומדים על גבול הירדן, הרי חסיין עצמו אשם בכך.

גם בראיון של גולדה מאיר ב"טיים" אנו מוצאים את־הטיעון־שנעשה חלק לא־נפרד מן המדיניות הישראלית מאז מלחמת־ששת־הימים. גם באותו ראיון מדובר רק על קווים וגבולות, קו שיבטיח כי נתניה לא תהיה במרכזה של רצועה צרה שרחבה 12 מילין מן הגבול ועד הים, וענין רמת הגולן, שלא תהא בסיס להפגזות וכיוצא באלה. כל זאת, כנראה מתוך הנחה שהעולם מבין רק נימוקים בטחוניים ומרגע שאנו אומרים כי קו פלוני הוא הכרח לבטחוננו אמרנו הכל, ואם

טוענים כנגדנו כי מפה זו של הארץ היא מפת גזילה של שטחים שנשדדו מחוסיין ומנאצר, הבעלים המדיניים הטבעיים והמקודשים, אנו משיבים כי הם עצמם אשמים, לולא התקיפו היה המצב אחר.

4

דוברים אמריקניים אומרים כי אם תעמוד ישראל בסירובה לקבל המלצות, שיוחלט עליהן, תפנה ממשלת ארצות-הברית אל דעת-הקהל. גם בחוגי המדיניות הישראלית מדובר בהסתערות של דעת-הקהל בעולם, אך ספק הוא אם נשיג משהו, בכיוון זה, באותו טיעון בטחוני-גרידא, שבעטיו בזבזנו במשך שנתיים מה שהציונות נטעה בתודעת העולם, לגבי מושג ארץ-ישראל ומשמעותה, מימי ראשית ההתישבות היהודית החדשה בארץ ועד ימי לייק-סאפסס. עמדת-קיפוד זו שאליה נדחקנו כעת, הבסיס הצר הזה שעליו אנו עומדים בריבנו עם העולם, לא היו גזירה מן השמים. הם תוצאה הגיונית ומוכרחת של מדיניות שלא היה בה לא הכרח ולא הגיון. הדעת נותנת שבמאמץ נכון נוכל להחזיק מעמד גם בנסיבות דחוקות אלו, אך יש לדברים אלה גם בחינה שמחוץ לסיכויי ההצלחה המעשית לעתיד לבוא, והיא הבחינה הרוחנית, העקרונית, הבחינה המחייבת אותנו בכל-זאת לעמוד ולתהות איך הצליחה מדיניות ישראלית נבוכה להביא את עיקרי קיומו וצדקו של העם, עיקרי צדק שמעטים כמותם בעולם, הן מצד ערכם המוחלט והן מצד המחיר ששולם בעדם, לידי מצב זה, שבו הם נראים כתסביך נפשי, כאידיאה-פיכס, כהתרופות עצבים, בקיצור, כמקרה עדין ומיוחד אשר דורשי טובתה של ישראל מבטיחים לטפל בו בלי אמצעי-ההלם ומתוך יחס אהדה והבנה.

טוב, לפחות, שתמונת חולי זו אינה מדוייקת. טוב שהעם והמדינה הם שפויים ובריאים בגופם וברוחם. ואילו מה ששייך למדיניות – אך חולי הוא ויעבור.

ב. אזעקת-השווא הגדולה

לא פעם אחת אלא כמה פעמים עמלתי והבקעתי בתוך שצף תוכחתו של פרופסור יעקב טלמון בענין יחסנו לשאלה הערבית, יחס שבגללו נצטרך לוותר, כמשתמע מדבריו, על מעמדנו כעם במשפחת העמים, יחס הטומן בחובו סכנת שמד ליהודי-התפוצות שלא יוכלו שאת את העוולה, יחס שהוא חטא ליושר ולתבונה ולתחושת הצדק של הטובים באנושות.

בינתיים נתפרסמו, כידוע, ב"מעריב" שתי תשובות מקיפות לתוכחה זו, ואיני בא להוסיף על דבריהם התקיפים והנכונים של שר-ההסברה, ישראל גלילי, ושל שלום רוזנפלד. רצוני

רק לשאול את פרופסור טלמון על מה הוא מבסס באופן קונקרטי כל אותו מגדל עצום וחסר-שחר של דיבות? האומנם הספיק לו לשם כך אותו פסוק שהובא בעתון מתוך דיוני הקיבוץ המאוחד, ובו נאמר כי "אין אנו רואים בערביי הארץ קטיגוריה אֶתנית, ציבור בעל ייחוד לאומי בארץ"? האומנם צריך אדם להיות דווקא היסטוריון ומלומד כדי להסיק מכך כי אנו מתיחסים אל הערבים כאל "נייטיווס", כאל ילידים, כאל אבק אדם? האומנם צריך אדם להיות מלומד ולעמוד בוויכוחים מוסריים מעמיקים עם נאורים יהודים וגויים בחוץ-לארץ, כדי לראות כ"נפנוף אגרוף" את הכוונה לתת זכויות של מיעוט לאומי לאוכלוסיה הערבית, זכויות מלאות, בכל המובנים ומלוא ההיקף, פרט לזכות (שגם אינה נדרשת כלל) להקים עוד מדינה ערבית, החמש עשרה במספר, נוסף על ארבע עשרה המדינות הערביות הקיימות? האומנם פוסל פרופסור טלמון מציאותם של מיעוטים לאומיים שווי-זכויות בכל מדינה שבה הם מצויים או רק סיכויי של מיעוט כזה במדינת ישראל מעוררים בו פלצות מפני דיכוי ורדיפה? האם לא קרא פרופ' טלמון אפילו שורה אחת מכל מה שנכתב ונאמר בארץ בשאלה זו, על-ידי כל אלה שהוא מייחס להם כוונות גזענות והתעללות של רודפים מובהקים? אני סבור כי פרופסור טלמון, לאחר ששפך חמתו ותוכחתו בראש חוצות, צריך למצוא עכשיו בכל-זאת איזו אסמכתא לדבריו, לחפש אחריה במאמרים ובנאומים ובשיחות ובהצהרות הרשמיות והלא-רשמיות שנשמעו בישראל בשאלה זו. כן, למצוא לפחות אסמכתא אחת כדי שאותו היכל של קטרוג והאשמות בנויות-לתלפיות, שהוא עמל בו, ימצא לפחות נקודת-משען אחת ולא יהא פורח באוויר. אני סבור כי עליו למצוא אסמכתא זו בכל הדחיפות ועליו לעשות זאת, אולי, עוד לפני שהוא מחליט מה לענות לאותו יהודי נאור שאמר לו כי אם נמשיך ביחסנו זה לערבים יהיה עליו להרהר באפשרות של שמד, כדי לא להיות נקלע בין נאמנותו לישראל ובין נאמנותו לערכים אנושיים. לא בכל יום מאשימים את ישראל, אפילו בימים אלה, באשמות אשר אף גדולי הרודפים והמדכאים שהיו מעולם לא תמיד זהו לכן, ושעה שמלומד מסוגו של פרופסור טלמון מגלה אמת כה גדולה ונוקבת כדאי לו שיוסיף לבסס אותה ולהוכיחה.